

ПОЛІЛІНГВІЗМ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У БІБЛІОТЕЧНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ

Р.В. Вороніна

*Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека*

*Знати багато мов – значить мати
багато ключів до одного замку*

Вольтер

На сьогодні мовна політика багатьох країн проходить через етап реформування та запозичення за допомогою таких процесів у суспільстві як глобалізація та інформатизація. Це, в першу чергу, впливає на процеси соціально комунікативного характеру, передачі культурного досвіду, впровадженню нових механізмів та принципів у професійно-прикладній роботі багатьох суспільно значущих сфер діяльності, особливо вносяться корективи у процес здобуття вищої освіти та суміжні з нею напрями діяльності. Великий вплив спостерігається саме у сферах гуманітарного поля діяльності – освітньо-інформаційний та культурно-комунікаційний напрями.

Особливу увагу слід приділити такому явищу як міжкультурна співпраця і, як наслідок розвитку такого соціокультурного феномену, білінгвізм та полілінгвізм. Важливо розуміти різницю між цими двома термінами: білінгвізм передбачає використання людиною двох мов у процесі комунікації чи спілкування (одна з яких є першою і рідною для людини), в свою чергу полілінгвізм – це «вживання декількох мов в межах певної соціальної спільноти (насамперед держави); вживання індивідуумом (групою людей) декількох мов, кожна з яких обирається відповідно до конкретної комунікативної ситуації» [4]. Цей термін має такі синоніми як полімовність, багатомовність, мультилінгвізм та ін. Основною характеристикою, яка допомагає розрізнити ці два поняття є те, що термін «полілінгвізм» застосовується тоді, коли мовець в процесі комунікації використовує декілька (більше двох) мовних систем, якими володіє хоча б на середньому рівні. Дослідники виділяють дві основні форми полілінгвізму: індивідуальний та національний. Ці форми розглядаються в двох аспектах – як особистісна характеристика комунікаційних потреб та можливостей людини, а також як особливість мовної політики певної держави, яка визнає державною мовою більше однієї з об'єктивних демографічних та геополітичних причин. Г.Д. Лучкова в своєму дослідженні виділяє такі форми полілінгвізму, спираючись на мовну картину світу:

- Індивідуальний – пов'язаний зі схильностями окремого індивіда,
- Груповий – характерний для етногруп в іно-етнічному оточенні,
- Регіональний – спостерігається в зонах активних етноконтактів,
- Державний – обумовлений наявністю в державі більш однієї державної мови,
- Міждержавний – поширення «лінгва франка» (мов міждержавного спілкування) [3].

Аналіз наукових публікацій показав, що дослідники лінгвістики та соціальних комунікацій акцентують увагу на питаннях виникнення явища білінгвізму і полілінгвізму та його причин (У. Вайнрайх, Т.Р. Кияк, Н.С. Кудрявцева, Г.Д. Лучкова, Г.Н. Чиршева, Л.В. Щерба), а також розглядають ці явища як частину сучасної освіти (В.П. Андрущенко, М. Антонович, І. Білецька, Н.В. Бондаренко, Р. Замалетдинова, Т.Г. Пахомова, Г.І. Савицька) та як один із професійних інструментів сьогоденного фахівця (О. Ковальчук, І.М. Лапшина).

Завдяки реалізації перспективних напрямів діяльності, які пов'язані зі здобуттям освіти (приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття та Державна національна програма "Освіта"), відбувається продуктивний процес міжкультурної комунікації та міжнародного партнерства. Цьому факту сприяє як особливість мовної ситуації в певному регіоні (специфіка нашого регіону – територіальне розташування з кордоном країни, де державна мова є російська), так і запрошення до навчання в українських ВНЗ іноземних студентів. За даними Українського державного центру міжнародної освіти на 2015 рік нараховується близько 63 тисяч іноземних студентів, які здобувають освіту в Україні, з них 35% навчаються у Харкові. Якщо казати про обрані студентами напрями здобуття вищої освіти, то домінує напрям медичної підготовки.

Серед медичних вишів Харківський національний медичний університет посідає одне з перших місць з великою кількістю студентів з інших країн. У зв'язку з цим постійно відбувається процес адаптації та інтеграції іноземних громадян до нового соціально-культурного середовища. Цей процес відбувається в контексті здобуття студентами вищої освіти, де велику роль грає бібліотека. Тому безперервно переглядаються та оновлюються моделі бібліотечного обслуговування і приділяється велика увага питанню забезпечення інформаційно-бібліотечних та навчальних потреб студентів англомовної форми навчання. Таким прикладом виступає діяльність Наукової бібліотеки ХНМУ, опираючись на багаторічний досвід роботи з англомовним студентством [1; 2].

Тенденції сучасності стали поштовхом до модернізації робочих процесів, одним з яких стало бібліотечне обслуговування. В першу чергу це пов'язано з тим, що лінгвістична ситуація стає більш розширеною з появою представників інших країн, а також додають нові мовні системи у звичне мовленнєве середовище. Бібліотечне обслуговування можна представити у вигляді елементарної схеми комунікації: комунікант – повідомлення – реципієнт, де комунікантом виступає бібліотекар, повідомлення – надання бібліотечного обслуговування, а реципієнт – користувач бібліотеки. Засобом для передачі повідомлення в більшості випадків виступає вербальне мовлення, яке представлено у вигляді різноманітних мовних систем; зворотній зв'язок відбувається відповідно за допомогою обраної до цього мовною системою.

Розкриття змісту цього процесу ілюструє застосовування засад полілінгвізму в бібліотечному обслуговуванні: комунікант (у нашому випадку – бібліотекар) використовує усі свої комунікативні можливості до найбільш повного донесення інформації до реципієнта, а також задоволення його інформаційно-пізнавальних потреб за допомогою надання бібліотечного обслуговування різних видів – усні бібліографічні довідки, уточнення читацького запиту, видача літератури, індивідуальні консультації та ін. Обрана мовна система може виступати як допоміжний інструмент, так і як бар'єр – у випадку, коли комунікант і реципієнт не мають у мовленнєвому арсеналі спільної мовної системи на достатньому для здійснення усної комунікації рівні. Тому актуальним постає питання застосування полілінгвізму для надання якісних бібліотечних послуг користувачам.

На сьогодні у бібліотеках вищих навчальних закладів бібліотечне обслуговування надається переважно російською та українською мовами (відсоток надання послуг російською мовою більший, причиною є мовна специфіка Східного регіону країни), а також англійською мовою, яка є міжнародною. Поява англійської мови у комунікативному арсеналі бібліотечних кадрів пов'язана з великим відсотком іноземних студентів, які здобувають освіту у Харкові та користуються послугами бібліотеки для задоволення своїх інформаційно-пізнавальних потреб. У структурі деяких бібліотек ВНЗ є структурні підрозділи, користувачами яких є виключно іноземні студенти, що здобувають освіту англійською мовою (у структурі Наукової бібліотеки ХНМУ – відділ літератури іноземними мовами), тому в

основному бібліотечне обслуговування здійснюється за допомогою саме англійської мови; не виключаються приклади застосування російської мови при обслуговуванні цієї категорії користувачів, зокрема із студентами старших курсів (в цьому випадку коректно відмітити про застосування білінгвізму). Використання декількох мов в процесі здобуття освіти формує у особистості бажання вивчати культуру, традиції та звичаї. Така концепція роботи дає змогу стверджувати, що сучасна вища освіта є полілінгвістичною, тобто, як наголошує Н.С. Петриченко в своїй статті, «полілінгвістична освіта не є банальним вивченням/викладанням однієї чи декількох іноземних мов».

Полілінгвістична освіта сприяє формуванню у студентів певних фонових знань, тобто знань про культуру, традиції, того реального фону, на базі якого розвивається картина життя іншої країни, іншого народу. Крім того, полілінгвістична освіта закладає основи мовної толерантності, іншими словами – позитивне сприйняття різноманітності: усвідомлення мовців їх багатомовності може привести до того, що вони будуть однаково оцінювати значимість інших мов, які використовують вони або інші мовці, навіть якщо ці мови виконують різні функції» [5, с. 29]. За своєю специфікою феномен полілінгвістичної освіти торкається проведення навчальних заходів та самостійної підготовки до контрольних робіт за допомогою ресурсів бібліотеки, а також участь в культурно-мистецьких заходах, науково-дослідній роботі, студентському житті та ін. В більшості з названих напрямів діяльності студентства бібліотека виступає організатором або ініціатором, що робить її не звичним інформаційно-пізнавальним інститутом, а ключовим елементом у формуванні полілінгвістичної освіти.

Застосування у практичній діяльності бібліотекарів полілінгвізму реалізується за допомогою використання основних принципів бібліотечного обслуговування, які не тільки розкривають засади полілінгвізму, а й набувають форму критеріїв якісного бібліотечного обслуговування. Серед таких принципів бібліотечного обслуговування виділяють: толерантність та пріоритет інтересів особистості користувача; діалогічність бібліотечного обслуговування; індивідуалізація та спеціалізація бібліотечного обслуговування [6]. Ці принципи дозволяють: організувати усі процеси, які пов'язані з бібліотечним обслуговуванням в інтересах користувача, опираючись на його можливості та потреби; зробити користувача активним учасником комунікаційного процесу. Реалізація цих принципів потребує уваги, доброзичливості, неупередженості, а також пристосування до мовних можливостей користувача, тобто перехід від однієї мовленнєвої системи до іншої відповідно до мовної компетенції користувача. Тому все більше стає необхідним в процесі підготовки бібліотечних кадрів впроваджувати в навчальні плани більше годин для вивчення іноземної мови або навіть декількох мов (як курси за вибором) з метою підготовки такого фахівця, знання якого будуть відповідати сучасним тенденціям суспільства.

Аналіз сучасного стану застосування полілінгвізму в бібліотечному обслуговуванні дає змогу окреслити ті критерії роботи, які спираються на концепцію полілінгвістичної сучасної освіти і слугують підвищенню його якості:

- адаптація до сучасності та інтеграція до різних соціальних явищ;
- розвиток комунікабельності і толерантності до користувачів;
- розвиток навичок швидкого та самостійного пошуку інформації;
- розширення масштабів міжкультурної взаємодії;
- підвищення професійної кваліфікації бібліотечних кадрів, особистісного розвитку та творчої самореалізації.

Отже, можна зробити висновок, що полілінгвізм в бібліотечному обслуговуванні – це діяльність бібліотеки як соціального інституту та як центру надання бібліотечно-бібліографічних та інформаційних продуктів і послуг в різноманітних її видах або формах, яка

здійснюється за допомогою використання трьох і більше мовних систем відповідно до комунікативних можливостей користувача бібліотечних послуг та бібліотекаря, з метою задоволення потреб користувачів на основі використання традиційних та електронних інформаційних ресурсів фонду бібліотеки. Тому використання полілінгвізму у бібліотечному обслуговуванні, особливо у бібліотеках ВНЗ, де наявний великий відсоток іноземних студентів, в тому числі англомовних, і, як результат, користувачів декількох мовних систем, є одним із важливих і вже сталим елементом у роботі бібліотекаря на сьогодні в інформаційному середовищі. Це робить процес навчання іноземних студентів зручним та зрозумілим, а також сприяє адаптації особистості в новому соціокультурному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Киричок И. В. Научная библиотека ХНМУ в информационно-библиотечном обеспечении студентов англоязычной формы обучения / И. В. Киричок, Т. А. Хицун // Сучасний стан, проблеми та перспективи англомовного навчання у ХНМУ : матеріали XLV навчально-методичної конференції, 17 листопада 2011 року, м. Харків. – Харків : ХНМУ, 2011. – С. 101–105. – Режим доступа: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/412>
2. Киричок И. В. Роль библиотеки в процессе обучения англоязычных студентов-медиков [доклад] / И. В. Киричок // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы 19-й Международной конференции «Крым 2012», 2–10 июня 2012 года. – Москва, 2012. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Название с диска. – Режим доступа: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/731>
3. Лучкова Г. Д. Мировые языки и полилингвизм [Электронный ресурс] / Лучкова Галя Даулетхановна. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/23_WP_2009/Philologia/51066.doc.htm
4. Многоязычие (мультилингвизм, полилингвизм) [Электронный ресурс] / Лингвистический энциклопедический словарь. – Режим доступа: <http://lingvisticheskiy-slovar.ru/description/mnogoiazychie/366>
5. Петриченко Н.С. Полілінгвізм як фактор модернізації сучасної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Наталія Сергіївна Петриченко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – Київ : Міленіум, 2012. – № 4. – С. 27-30. – Режим доступу: http://old.nakkkim.edu.ua/sites/default/files/documents/page/%5Bsite-date-dd%5D-%5Bsite-date-mm%5D-%5Bsite-date-yy%5D/%5Buser-id%5D/Visnyk_4_12.pdf
6. Школа обучения основам библиотечной профессии: Занятие 2: Библиотечное обслуживание. Дифференцированный подход в обслуживании пользователей. Индивидуальная работа с пользователями: особенности и методы [Электронный ресурс] / МУК МЦБ; МБО; сост. и отв. за вып. А. О. Кешешян. – Чалтырь, 2009. – 10 экз. – Режим доступа: http://chaltlib.ru/articles/Library/spetsialistu/ucheba/shkola_obuchenija_osnovam_bibliotechnoj_professii/zanjatie_2/